

ՎԵՐՋՅԱԼ ԵՆԵՆԱԿԱՆ

Ենէաս Ետրուղիայէն զարժած ատեն՝ իր նաւերն՝ Զաւէրժաւարսի փոխառած՝ իրեն կ'ընդունան։ Կը հասնի իրեններուն, Պատերազմ Հռուտուկներուն դէմ։ Պատաս Զաւուտէն կը սպաննուի։

Քաշուած մեկնած էր օրն արդէն՝ երկընթէն եւ ջինջ փեքէն գիշերաճեմ իր կառքով Ուլիմպոսի միջնակէտին կը հասնէր։ Ինք Ենէաս՝ որուն հանգիստ չեն ի տար իր մտածումները, դեկն իր ձեռքը առած կ'ուղղէ նաեւ առագաստներն իր նաւուն։ Եւ երբ ան իր ընթացքին կէսն էր հասեր, ցանկարծ իրեն կ'ընդունա պարն՝ երբեմնի իր նաւերուն, զորս կենսատու կ'ուրբէին իր հրամանով փոխեց Զաւէրժ հարսնեւրու, եւ ծովերու գանոնք կարգեց դիցանոյշ։ Էին թըւով այնչափ՝ որչափ նախապէս Պղընմացընուկ նաւեր բըռնէր էին ափն, Ու զուգահեռ կը լողային ալեհերձ։ Սինոք արքան հեռուէն իսկ կը ճանչնան, եւ կը բըռնեն խմբովին պար անոր շուրջն, եւ ամենէն ճարտարախօսն անոնցմէ՝ Կիմոդոկէ՝ մօտենալով քաշելին, իր աջ ձեռքով անոր խելքէն կը բըռնէ, եւ մինչեւ ուն ինքզինք գետնէ դուրս հանած, իր ձախով լուս շուրին տակէն կը լողայ, եւ կը սկըսի այստէն խօսիլ անգլէտին։

« Արթուն ես, ո՛վ աստուծորդիդ Ենէաս, Արթուն կեցիր ուսուցաստներդ պարգէ։ Մենք Իդայի սըրբանրէր գազաթին Հոմերներն ենք, երբեմնի քու նաւատորմդ, Արդ ծովային յաւելութարսներ. երբ կ'ուզէր Կրծմաւ Հռուտուկը բնաշինիլ ընեն մեզ Հուրով, սուրով, մենք՝ հակառակ մեր կամքին՝ իրզելով քու պարաններդ՝ քեզ ի խընդիր նշանք ծովէ ծով։ Կիբըլէ գըթալով Մեր վըրայ՝ մեզ տըւա այս նոր կերպարանքն Ու մեզ ըլաւ աստուծոսհի՛ր, եւ շնորհեց Որ մենք մեր կեանքը շուրին տակ անցընենք։ Բայց պատանեակն Ասկանիոս փակուած է Պատուարներով ու փոսերով, պաշարուած Աւաքներէ եւ Լատինաց դուժ մարտէն։ Արկաղացի ձիաւորներն արդէն իսկ՝ խառնուելով քաջամարտիկ Ետրուկեանց՝ Բսած տեղերդ գըրաւեր բըռնը են։ Բայց Տուտոս իր միտքը դըրհի է հաստատ՝

ՄԱՅՆԱՍ-ՅԱՆԻՍԱ. 1910

Հանել անոնց դէմ իր գունդերը ոգովիկ, եւ չըթողուլ որ բանակիրը միանան։ Փութա՛ն նաւէ՛, եւ այգի հագու թէ ցաթէ Դու ինքըդ նախ զինավառէ՛ զինուորներդ, եւ առ ասպարին անպատէ՛ր՝ ոսկեծիր, Զոր քեզ տըւա հրագոր աստուածն Հեփեստոս. Պիտի տեսնէ վաղուան արեւն՝ եթէ քեզ իմ այս խօսքերը սընտրի չըթըին՝ Հռուտուկներու դիակներուն շեղակոյտն »։

Բսաւ, մըղեց ոչ անհըմուտ իր ձեռքով Բարձրաբերձ խելքն ու հեռացաւ դիցունին։ Կը սուրհայ նաւն ալիքներուն վըրայէն Երազագոյն քան նեւ ու քան սըլաքն իսկ Որ կը թըղչի տուր՝ հաւատար հովերուն. ցիտոյ միւսներն ալ կ'երագեն ընթացքնին, կ'ապշի կը մնայ Ենէաս այն խօսքերէն, Բայց բերկրաւթ իրմայքէն սիրտ աննելով՝ կը նայի վեր դէպ ի կամարն երկընթին, Ու կ'աղթէ այս համառօտ խօսքերով.

« Կենսատու մայր աստուածներուն, Թագուհի Իդայի, դուն՝ որ կը սիրես Կիմոդիման Ու քաղաքներն աշտարակեայ, եւ ամոռն Արիւծներուն՝ որոնք կառքիդ են լըծուած, Եղիր ինձ արդ պատերազմիս առաջնորդ, Իրագործէ յալոդապէս այդ նըշանն. Ու բարութիւն բերող ուղեղդ եկուր Ու մօտ կեցիր Փոփեզացիդ, ո՛վ դիցամայր »։

Այսպիսի բսաւ. կը հասնի լոյսը փութով Ու գիշերն իր ճանանչներով կը վանէր։ Ենէաս նախ հրաման կու տայ որ անոնք Ամենքն իրենց դըռներուն տակ հաւաքուին, Իրենց սըրտերը խրախուսեն քաշուածիմք եւ գըտնըրին գուպարի կազմ ու պատրաստ։ Բարձր խելքին վըրայ կանգուն՝ տեսաւ ան Տրովացիներն ու իր բանակը բոլոր. Վերցուց իր ձախ ձեռքով ասպարը փայլուն. Պատուարներն բարձրացուցին Տրովացիք Ատողերն ի վեր աղաղակներ ցընծովեան. Վէրահաս յոյսն անոնց զայրոյթին արթնցուց. Իրենց ձեռքերը սըլաքներ կը տկուան։ Այսպէս կուռնկներն ըլլորիմոնեան երբ կու տան Նըշան չուի ամպերուն տակ արշնաթոյր, Կը կըլարեն օդն աղաղակներ ցընծովեան։ Ու հարաւէն զըւարթ կ'սնչով կը փախչին։ Հռուտուկ արքան եւ քսպաներն աստուծան կը զարմանան ի լուր տրովեան խօշիւնին. Եւ ի՛նչ տեսնեն. տորմիդ մ'աբողջ կը սահի Ջըրերուն վըրայ, խելքերն ափին կը դառնան։ Կը վազվրոփ Ենէասի սաղաւարտն Ու ցրցունքէն բոց կը ցայտէ զարգմանակն. Ոսկիքմբէն կրակէ խուրձըր կը զգայուէ։

15

ինչպէս երբեմն խոնաւուտ գիշերով
կը կարմրեր չարագուշակ՝ վարսամներ
Արիւնքերանգ, կամ ինչպէս Շուշու հրանուտ
Ար երբ ծագի՝ կը բերէ հէք մահացուաց
Նարաւ՝ յորձուտ տօթ տապախառն ու ցաւեր,
Տըխրեցնելով զբժնէ լուսովը երկինքն:
Այսու հանդերձ չի կըտրեր յոյսը Տուռնոս
Արիասիրտն, ափը բռնել կը փութայ
Ու ցամաքէն մերժել վանել եկողներն:
Ինքնին խրախոյս ու քաշլար կը շնչէ
Իրեններուն, ու կը վառէ սրբերնին:

«Դուք ինչ բանի որ կ'ըզայտք անձկաբեկ՝
Ահաւասիկ. փըշրել գունդերն ոտխին.
Մարտիկներ, մարտն ափերնուդ մէջ է ահա,
Ամէն ոք իր տունն, առուսինն յիշէ թող,
Թող ամէն ոք իր հայրերուն պանծալի
Գործերն ու փառքն աչքին առջեւ բերէ.
Ո՛հ, ընդ առաջ վագենք անոնց դէպ ի ափ,
Մինչդեռ անոնք ցամաք կ'ելլեն խանիխուռն,
Եւ է իրենց առաջին քայլն անհաստատ.
Բախտը կ'օգնէ յանդուգներուն»: Աս կ'ըսէ
Ու կը խորհի՝ որո՞նք իր հետը տանի
Թըշնամոյն դէմ, եւ պաշարուած պարիսպներն
Որո՞նց յանձնէ: Իսկ ինչո՞ւ միւս կողմէն
Նետել կու տայ ամէն խելքէ կամուրջներ,
Որ դուրս ցամաք թափէ՝ նկերները. շատեր
Ալիքներուն ետ քաշուելուն ուշադիր՝
Ոտտումներով աւազին վրայ կը նետուին,
Եւ ուրիշներ թիերն ի վար կը սողայն:
Տարքոն ծովկարը զըննելով կ'որոշէ
Ափուների այն մասն ուր խըրուտ՝ խուժ չըկայ,
Եւ փըշրած կոհակը չի մըռնչէր.
Այլ ուռուցիկ ծովն անարգել կը սահի:
Նաւուն առաջըն անմիջապէս կը շըրջէ
Ու նկերներուն այսպէս խրախոյս կը կարգայ:

«Արդ, ո՞վ ընտրեալ գունդ, կըմթնեցէ՞ կորո՞ւ
Ձեր թիերուն վրայ, վերցուցէ՞ք, քընցեցէ՞ վով
Ձեր քաշտիներն, ու ճեղքեցէ՞ք ցուկներով
Ան թըշնամի երկիրն. իրենց համար թող
Փորեն բանա՞ն ողնափայտերն ախօսնէր:
Նաւուս ցըռուկը թող շարգուի, փոշիւս չէ,
Միայն անգամ մ'ոտքըս ցամաք զընեմ ես»:

Տարքոն հագիւ թէ յա խօսքերն ըսէր էր,
Ձեռք կը զարնեն բուռն թափով թիերուն,
Ու կը մըռնէ փըռփրակուտակ նաւերնին
Դէպ ի լատին դաշտերը, ցուկը փութով
Կը մըխըրճի կը թափանցէ հողին մէջ
Ու կը նըստին ողնափայտերն անվընաս:

Բայց ոչ քու նաւըդ, ո՞վ Տարքոն, զի խրուտի
Կը հանդիպի, ու պարեմէ մը դըքնէ
Կախուած կը մնայ երկար ատեն, կը ծեծուի

Ալիքներէն ու կը ճեղքուի ի վերջոյ
Եւ մարտիկները բոլոր ծով կը թափէ:
Կըմտն տախտերն ու թիերու կըտորներն
Անոնց արգելք կ'ըլլան ցամաք ելլելու,
Եւ ետ դարձող ալիքն իր բուռն յարձանքով
Ծովկարքէն զանոնք հետու կը քընէ:

Ձի արնաքնար Տուռնոս, բանակն իր ողջոյն
Տրովագացուց դէմ կը բերէ, ու հրաբորբ
Կը ճակատի ծովափին վրայ դէմ առ դէմ:
Նըշուն տուին փողերը. նախ նշան

Գործեց զեղջուկ գունդերուն վրայ յարձակում.
Բարեգուշակ հրմայք, ճեղքեց Լատիներն,
Ըպաննելով Թիւրքնը նախ՝ ամենէն
Աղագամայալթն, որ ինք իրեն ժալրհեցաւ
Ինչո՞ւն դէմ ախոյեան խիզախել:

Սուրան տուին անանկ անէղ հարուած մը տըւաւ,
Որ անցնելով թափ պղընձակերտ գրահներէն
Եւ ոսկեվերտ ճօշէն՝ խրեցաւ կողին մէջ:
Յետոյ Լիկասը խողխողեց, ան որ էր [դէն,

Դուրս հանուած վաղ իսկ մնած մօրն արգան՝
Ու նըլիւրուած քեզ, ո՞վ Փեբէ, որուն դուն
Շընորհ ըրիր՝ երբ դեռ աննուկ՝ երկաթի

Արկածներէն պըրծիլ ազատ՝ անվըտանդ:
Եւ անկէ քիչ հետո փրոնց դիտապատտ
Խուժ Կիսսէոսն ու վիթխարի յաղթ Գիսսն,

Որ ջոկատներ կը ջաղխէին լախտերով.
Անոնց ոչ մէկ օգուտ չըրին ոչ զէնքերն
Հեռակէտի, ոչ բազուկներ կաշմբուռն

Եւ ոչ իրենց հայրը Մելամպ, գործակիցն
Հերակլէտի, ցորթան երկիրն հայթաթեց
Անոր՝ երբ դեռ կ'ապրէր՝ զըքնէ տազնապներ:

Փարոս կեցեր ունայնապանծ կը խանչէր,
Տէգը թըրցուց խրեց անոր բաց բերնին մէջ:
Դուն ալ դըքմախտ կիդոն՝ որ նոր հեշտանքիդ՝

Կլիդիոսի՝ հետիկն ի վեր կ'երթայիր,
Որուն չըքնէր այտերն հագիւ կը ներկէր
Նորափրթիթի, խարտիչազնղ աղուարոյնս,

Հէ՛ք, պիտի դուն ալ դի տապատտ իշայայիր
Դարդանացի աշէն, անփոյթ պատանեաց
Տարփանքներուն՝ որ սըլտիդ մօտ էին միշտ,

Եթէ կուռ գունդ մ'նըբայներու՝ Փորկոսի
Ջաւակներէն՝ անոր առջեւ չելլէր.

Եթէ են թըլուով, եւ եթէ նետ կը նետեն.
Ոմանք անոր սաղաւարտին ու սպարին
Կը զարնելին, ու ետ կ'ոտտնուն ապարդիւն.

Ոմանք հագիւ քըսուած անոր իրանին
Գորովագութ Աստղիկն ի բաց կը չեղէ.

Ենչէս այն ատեն կ'ըսէ Աթատին.
«Տուր ինձի այն սըլաքներէն՝ որ խմեցին
Իլիական դաշտերուն մէջ յոյն արին»:

Հուռուռներուն դէմ անոնցմէ եւ ոչ մին

Պիտի ձեռքէս երբեք ի գուր չըթռչի»,
 Կ'ըսէ, կ'առնէ նիզակ մ'երկայն, կը նետէ.
 Ան կը սլանայ եւ Մէռնի վահանակն
 կը ծակէ պղինձն ու կը ճեղքէ գրահն ու կուրծքն:
 Ավանոր իր եղբորն հասած օգնութիւնն՝
 կը բռնէ զայն աջովն որ վար չըզլորի.
 Կ'հոռուած անտէն նահապական բուռն իր ուժով
 կ'անցնի անոր ալ ձեռքէն թափ՝ արհնամ.
 Որհասական թիւը կարծուած կը մընայ
 Անոր ուսէն՝ լոկ նեարդերով բռնըւած:
 Նիզակը իր եղբոր մարմնէն խրելով
 Նուսրտոր պայն ինչեսի կը նետէ.
 Բախտը յօգնեց իրին սակայն. վրիպեցաւ.
 Քեղերդեց քիչ մը ճուրը մեծն Աթափ:
 Կը հասնի այն ատեն կալուստ կորացին.
 Իր քաջատոյգ կորովութեան վրայ վրստա՝
 Դրիտակէսի պարսեց սուր նետ մ' հեռունէն,
 Որ Դրիտակէսով անոր ծնոտին ներքին խոր,
 Երկեց անցաւ կոկորդէն դուրս՝ ու չուրկեց
 Միանգամայն խօսողին ձայնն ու հողին:
 Հակապահն վրայ գիտի ժըլաւ Դրիտակէս
 Թանձր ապագայով մը ժայթքելով բերանէն:
 Ան կը զգտնէ այսպէս տարբեր մահերով
 Երեք հոգի Թրակիայէն, երեք ալ
 Խսմարացի, զըրկուած իդատ հայրերէն:
 Արուսիկ գունդին հետ կը հասնէ Հալեոստ.
 Եւ Մեծապոս Պոսիդոնեան կը վարէ
 Իր պերճազեղ երկվարները յառաջ.
 Երկու կողմէն ալ իրարու կը բախին
 Ու կը վանեն զիրար մերթ մին եւ մերթ միւսն.
 Աստիճոյ դռնէն է կըռուին ասպարէզն:
 Որինակ իմն օդերու լայն դաշտին մէջ
 Երբոր կըռուի ելլեն հովեր հակառակ,
 Զոյգ հաւասար թափով եւ զոյգ մուռցքով,
 Տեղիք չեն տար ոչ ամպրոպներն եւ ոչ ծովն,
 Ու ալ հովերն իրենք իրենք մէջ. կողիւն
 Երկուսն ատեն երկբայական կը մընայ,
 Դիմադրութիւն այնքան յոխորտ է, յամառ.
 Այսպէս գունդերը տրոնական ու լատին
 Կը զարնըին, ոտք ոտքի կիպ, կուրծք՝ կուրծքի:
 Իսկ ուրիշ կողմ՝ ուր Տեղեղեղան հետունէն
 Թաւալքելոր կորգեր բերել է ժայռոյ
 Ու մացառներ ապշուպելով ափերէն,
 Արիադապի՝ ստիպուած տեղւոյն ծանա դիրքէն
 Իրենց ձիէն վար իլնելու, եւ անվարժ
 Հնետամարտ կրողներէր, եւ սկսըին
 Հալածական փախիչ լատին գունդերէն.
 Պալլաս տեսաւ ու ձեռք առաւ միակ բանն
 Որ կը մընայ այսպիսի նեղ դիրքի մէջ,
 Անն է՝ փըլել անոնց ոգի եւ խրախոյս
 Մերթ ողորով, մերթ սաստալից խօսքերով.

«Ուր կը փախչեք, ով բնկերներ. կ'աղաչեմ՝
 Ձեզի՝ համար, ձեր քաջարի գործերուն՝
 Եւանդի՝ ձեր զօրագլխին, մարտերուն՝
 Ուր յաղթեցիք, եւ իմ յոյսին՝ որ ահա
 Ձիս կը վառէ հօրըս փառքին նախանձորդ,
 Կ'աղաչեմ՝ մի՛ վըստահեք ձեր ոտքերուն:
 Այլ երկաթով պէտք է ճամբայ բանաք դուք
 Հնդգեղով այն խուռնախիտ գունդն ոխերիմ,
 Որ կը նեղէ մեզ. րզճեզ հոն կը կանչէ
 Ձեզ ու Պալլաս ձեր պետը՝ վեհ հայրենիքն.
 Աստուածներէն ոչ ոք մեզի կ'ոտնի,
 Մեր թըլընմին մարդ է մեզի նըմանակ,
 Եւրոյնափ հոգի, նոյնիսփ ձեռք մենք ալ ունինք:
 Ասկէ մեզ ծովը կը փակէ լայնածիր,
 Այնկէ երկիր չըկայ, ուրկէ փախչեք մենք.
 Ուր պիտի՝ երթանք արդ, դէպ ի ծով թէ Տրոյա»:
 Ըսաւ, սրացաւ դէպ ի սեղմ, հոծ թըլընմին:
 Վատախտարակ լագոսն ելաւ նախ առջին.
 Մեծայաղթ ծայր մը կորգելու հետ էր ան.
 Հօնուն տէգով մը կը խոցէ զայն Պալլաս
 Հոն ուր կողերը կը բաժնէ ողնայարն,
 Ու կը քաշէ՝ ծագած՝ ոսկորին մըխուռած տէգն:
 Հիփոն տաթէն օգուտ քաղել կը յուսայ.
 Կը խոյանայ վրան. բայց Պալլաս կը կանխէ,
 Եւ մինչդեռ ան կը մոլեգնի՝ անըզոյ՝
 Իր մըռնոյն անգուրժ մահուան վրայ՝ Պալլաս
 Բարոյութենէն ուռած անոր թոքին մէջ
 Կը թաղէ թուրն: Յետոյ Սթեննէն ըսպաննեց
 Եւ Աքեմոն, Հոնտական հին սերունդէ.
 Որ ժըպրհեցաւ պըզծել մօրուին անկողինն:
 Ու ինկաք դուք ալ, ով լարին ու Թիմբիւ,
 Հոնտուական դաշտերուն մէջ, Դաւկոսի
 Համանըման ու երկուորեակ գակրներ.
 Քաղցրիկ պատրանք մ'էիք դուք ձեր ծընողքին,
 Որ չէր կըրնար ձեզ իրարմէ որոշել,
 Բայց Պալլաս դուռ ձեր մէջ խըտել մ'անողորմ,
 Ձի եւանդի թուրը թըռցուց քու զըլուխդ,
 Տիմբիւ, իսկ քու խըզուրած ձեռքդ, ով լարիս,
 Քեզ կը փրնտէ, եւ կիսամեռ մատուրներդ
 Կը կըծկըին ու կը ճօճեն սուրը դեռ:
 Արիադապիք իրենց պիտին խօսքերէն
 Եւ հոյակապ քաջութենէն կը բորնկին.
 Ամթ, կըսկիծ խառըն գանոյք կը զինեն
 Թըշնամոյն դէմ. Պալլաս յետոյ կը զրաւէ
 Հնետան՝ որ իր երկծի կառքին վրայ Նըստած
 Կը խուսափէր. այս մարդ քիչ մ'ուշացուց
 Քուկդ, ով իրս. զի քեզ ուղղած էր Պալլաս
 Իր յաղթ նիզակն, եւ զայն Հնետէ քնդունեց՝
 Երբ կը փախչէր քաջախիզափ Տեթրայէն
 Եւ իր Տիւրս հարազատն ու կառքէն
 Թաւալքելոր կիսամեռ վար ինչանով՝

Գարշապարով դոփեց Հոռուտով դաշտավայրն և ինչպէս հովին՝ երբ քաղցր հովերը փըշեն Ամառ առեն՝ անտառին շատ կողմերէն կը բախէ կու տայ . ու երբ յանկարծ բոցն առնէ էւ Հեփեսոսի անհրաժեշտ հոգի բանակին Համահարակ փոթորկումով ճաղկատու Ու ծառայի յորձանապատը՝ համասփռու, հըստած հովիւր բարձր տեղ մ' հեռուէն կը դիտէ զուարթ ու զոհ բոցերն յաղթական. Այսպէս կորովն ընկերներուդ եւ ուժերն Համախորմուած կ'օգնեն քեզի, ո՞վ Պալլաս Իսկ մարտերու մէջ անհաւորն Հալեսոս Վահանափակ զբրոհ կու տայ անոնց վրայ Ու կը սպաննէ Լատուն, փերէս, Գեմնդոկ. Մարկմանի աջն՝ որ կը ճերմակէ իր վըզին՝ կը թռցնէ փայլակնացայտ իր սուրով, էւ Թոստի քըթին բերնին կը նետէ Ահագին քար մ'ու կը փըշէ ցիրուցան Ռոհոր՝ ուզեղ արիւնազանգ, խառնամառն և Հալեսոսի հայրը՝ զուշակ մարգարէ՝ Անտառներուն մէջ զայն ծածկեց ընդերկար, Բայց մահն հազիւ խրփեց աչքերը ծերուն, Որդուդ վրայ դրին ձեռուքնին Պարկաներն, Ու մատնեցին զայն Եւանդրի սլաքներուն և Անոր վըրայ կը յարձակի Պալլաս, նախ Աղթելով այսպէս. «Տուր արդ, հայր Տիբեր, Այս երկաթին՝ զոր կը ճօճեմ՝ որ նետեմ, Հալեսոսի կարծր կուրծքն յաջող անցը: Պիտի կախմ թու կաղնիէդ կողովաւորն Ու գնդուգարդն յաղթահարուած ոստին »:

Առտուն լըսեց խօսքերուն. հէքն Հալեսոս Երբ կը ծածկէր Իմառուն իր վահանով՝ Տըւաւ անգէն կուրծք մ'արկադեան սըւաքին:

Սակայն Լատոս որ մարտին սիւնն էր հըզօր, Զուգեց որ այն սարսափելի կորուստէն Լատին գունդերն հիազարհուր լըքանին. Նախ ըսպաննեց Աբասն որ էր իր դիմաց, Մարտը միակ ուշացընողն ու արգելքն: Արկադացիք կ'իյնան, ինկան Ետրուրներն, ինկաք եւ դուք, ո՞վ Տեւկրացիք, դուք որ յոյն Երկաթներէն խուսած էիք ողջանդամ: Գումարտակները կ'ընդխառնին հաւասար Զօրագըլխով եւ հաւասար ուժերով. կը խըռնուի կարգ կարգի, 'յուր կը կոխեն, էւ թոյլ չի տար մարտը ոչ ձեռք շարժել էւ ոչ ալ գէնք: Ասկէ Պալլաս կը սպառնայ կը խրախուսէ, անկէ Լատոս. երկուքն ալ Հասակակից գրեթէ, գեղով՝ պերճաշուք. Բայց բախտն անոնց ժըխտեց դառնալ հայրենիք, Սակայն շուգեց իշխողը մեծն Ուլիմբի Որ այն երկուքն իրարու հետ գուպարին.

Հսկատագիրն որոշած էր անոնց մահն Ալեի մեծ ոստիններու հարուածով:

Իմաց կու տայ Տուռնոսի նոյն ժամանակ Յալէթահարս իր քոյրն՝ օգնել Լատոսի. Որընթաց կառքովն ան կը ճեղքէ վաշտ, ջոկատ. էւ հասնելով իրեննէրուն՝ կը գոչէ.

«Պէտք է որ դուք պատերազմէ հրաժարիք. Պալլասի՝ դէմ ես պիտ' երթամ միս մինակ. Պալլասը մի՛ միայն ինծի է պահուած. Ո՛ր էր թէ հայրն հանդիսատես ըլլար հոս»:

Հագիւ ըսաւ՝ մարտիկներն ետ քաշուեցան փութանակի ու դաշտն ազատ թողոցին: Իսկ պատանին՝ Հոռուտուներու քաշուելուն էւ այն յոխարտ խօսքերուն վրայ զարմացած՝ Հիացումով դիտեց Տուռնոսն, ու աշուին Շըըշըըշելով ըսկայաբեճ մարմնոյն վրայ՝ Զայն վերէն վար չափեց դըծնէ նայումը, էւ Տուռնոսի այս պատասխանը տըւաւ.

«Բնդ հուպ գովուիմ պիտի ես, կամ մեծաճոխ կողովաւորովդ եւ կամ մահով մը չըքեղ, Զոյգ բախտերուն ալ հայրս հաւան է եւ հաճ. Ուզ դադրեցոր սպանալիքներդ: Աս կ'ըսէ Ու կը դիմէ դաշտին միջեւ կը սառի Արկադացւոց երակներուն մէջ արիւնն: Երկծիէն վար կ'ոստնու Տուռնոս, կը մտածէ կը պատրաստուի հետի փըրթիլ անոր վրայ. Ինչպէս առիւծ մ'որ տեսնելով բարձուքին Մարտի պատրաստ ցուլ մը դաշտին մէջ հեռուն, կը թըռչի սուր. նոյն սլացքն ունի եւ Տուռնոս: Երբոր կարծեց Պալլաս որ ալ արձախուած Տէգը կըրնար հասնիլ իր վրայ դիմողին, Ինքը կանխեց՝ գուցէ օգնէր բախտն՝ իրեն, Որ կը կըռուէր անհաւասար ուժերով, էւ ըսաւ այսպէս դէպ երկինք սեւեռուն.

«Հօրս հիւրոյթին համար եւ այն ճաշերուն Որոնց եղար խրախճանակից դու նըշղեմ՝ Օգնէ ինծի՝ կ'աղաչեմ, ո՞վ Ակիդէս՝ Այս հագին ձեռնարկին մէջ. թող Տուռնոս՝ Օրհասական՝ տեսնէ կապուել իր գէնքերն Արիւնըռուտ, եւ իր աշուին մահամեճ Տեսնէ ճանշայ սէգ Տուռնոսի զիս յաղթող»:

Երիտասարդ մարտկին լըսեց Ակիդէս, էւ սըրտին խորը մեծ հառաչ մը խեղդեց, Բըղխելով զուր եւ անօգուտ արցունքներ: Այն առեն Հայրն այսպէս սփոփեց իր որդին.

«Իւրաքանչիւր մահացու էր օրն ունի. կեանքն ամենուն համար է կարճ եւ անգիւտ. Բայց իր համբաւն յաւերժացնել գործերով՝ Առաքինի արուժեան ձիրքն է ատի: Ատուածներուն որդիներէն շատ շատեր իլիական պարիսպներուն տակ ինկան.

իմ Ստրպեղոն գաւակս անգամ ինկաւ հոն, Կը կանչէ իր ճակատադիրն ալ Տուռնոսն, Հասեր է ան ալ իր կեանքի վախճանին »:

Ըսաւ, դարձուց աշուին Հուստոնի գունդերուն: Իսկ Պալլաս մեծ ուժով նիզակը թըրցուց, Ու քաշեց խոր պատհանէն սուրը փայլուն. Կը սլանայ տէգն ու շքեղով կը հասնի Հոն ուր զրահին ծայրերն ուսին վրայ ճիշդ կը կոնկրէին, եւ ասպարին եղբերէն թափ անցնելով՝ կը քեղըրդէ քիչ մը մորթն Հըսկայախորիստ իրանին յաղթ Տուռնոսի: Իսկ Տուռնոս այն ատեն երկար ճոճելով Երկվթազէն սրածայր կաղնին՝ կ'արձակէ Ձայն Պալլասի դէմ եւ աշպէս կը խօսի. «Նայէ, թէ չէ՝ սլաքս արեւի թափանցիկ»:

Թոռաւ աշտէն ըլգահինով, ու շանթեց Շեշտ ասպարին մէջտեղն հարուածն ահաւոր. Կրակեց վահանն, այնչափ կուղիւրն երկաթէ, Աննչափ ծալքերը աղբլնէ, խաւ ի խաւ Արշառամորթն, եւ ամրակուտ զրահն ու ճօշն, Ու մըխուցեալ Պալլասի մեծ կուրծքին մէջ: Ձուր կը կորդէ Պալլաս վէրքէն սլաքը շերտ, Արինն ու կեանքը նոյն ճամբէն կը խուսեն: Կ'իյնայ վէրքին վրայ, կը հընձէ գէնքն իր չուրջն Ու կը խածնէ՝ օրհասական ու մազկոխին՝ Ոտիկ երկիրն իր արինձոտ բերանով:

Տուռնոս կեցած անոր վերեւ կը գոչէ. «Արկաղացիք, դուք մուրցերինդ պահեցք եւ հասցուցէք Էւանդրի այս իմ խօսքերս. Պալլասն իրեն կը դարձընեմ, ինչպէս ինք Արժանացաւ զայն տեսնելու. ինչ պատիւ Որ կայ թաղման, ինչ ըսփոփանք դամբանի՝ կը ընտրենք. Էնչապա հիւր ընդունիլն իրեն պիտի այնչափ ժափն չընըստի»:

Այսպէս ըսաւ, ու ձախ ոտքովը կոխեց Դիակին վրայ, կապտեց ճոխ, ծանր կամարն, Ուր Էրիտեանը քանդակել էր ոսկով Ոճիր եղեռն հարսանիկապ գիւշերին, Երիտասարդ փեսաներուն կոտորածն, Ռաուազաստի արեւելլայ սենեակներն: Արդ Տուռնոս այս կողպպուտով կը ցընծայ Ու կը պանծայ Ո՛վ մահացու դուք մուրգեր, ձապատազրին լապազային անուղեղակ. Ինչպէս դուք չէք գիտիք պահել չափ ու համ, Ու կը փքթաք երբ դէպքն յաճող ընթանայ: Արդ, պիտի գայ ժամանակ՝ ուր Տուռնոս՝ Ուն ի սիրով հատուցանել ամէն ինչ, Միայն թէ ինք դըպած ըլլար Պալլասի, Ու նըզովէ այս կողպպուտն ու այս օրն: Արսոսրաբուխ՝ կականալի ճեմութեամբ Մարտակիցները Պալլասի խուռներամ

Կը տանին զինքն ասպարին վրայ զընելով: Ո՛հ, ինչպէս հօրըդ կը դառնաս, ո՛վ Պալլաս, Որչափ իրեն փառք կը տանիս, որչափ պիշտ. Որն որ տեսաւ քու առաջին մըրցանքներդ, Տեսաւ նոյն օրը նաեւ քու զրբաւիդ:

Ոչ թէ ըլլուկ, այլ ստոյգ գուժական կը հասնի Ենչափ, կը գուժէ բոթը տըխուր. Կ'իմացնէ բանականն նեղ կացութիւնն Եւ թէ օգնել պէտք է փախուղ Տեկրացուց: Առջին զրտածն ան իր սուրով կը հընձէ Եւ հրաբորբոք՝ ճեղքելով գունդն ոխերիմ՝ Կը բանայ լայն ճամբայ իրեն՝ երկաթով. Քեզ կը փընտռէ, Տուռնոս, ըզբեզ՝ որ սրաբբած Նոր նախճիրովդ սիգախորիստ կը պանծաս: Պալլաս, Էւանդր, այն կողուռներն՝ որոնց ինք Մասնացեցեալ այնքան սիրով՝ իբրեւ հիւր, Ու ձեռք ձեռքի իրենց կրօած դաշինքն, ուխտն, Ամէն ինչ միշտ իր աշքերուն առջեւն են: Կը գերէ նախ ուժ՝ հոգի՝ ողջ, քաջաւոյգ, Չորսը որդի Սուլմոնի, չորսն՝ Ոփենսի, Որ Պալլասի ուրուականին զոհ ընէ, Ուանոնց արեամբ խորոյկին բոցը ցօղէ: Յետոյ նետուց տգճ մո'նիերիմ՝ Մագոսի, Ան ծրոնցաւ վարպետութեամբ, եւ աշտէն Թըռու գըլխուն վրայէն ճօճուն եւ շըլուն. Ու փարելով Ենչասի ծունկերուն Կ'ուղչէ անոր աղաշաւոր այս խօսքերն.

«Յանուն քու հօրը ուրուականին եւ յանուն Դրակափթթի՞թ Յուլոսիկիդ յոյսերուն, Կ'աղաչեմ կեանքս որդւոյս եւ հօրըս պահէ. Ունիմ չըքեղ պալատ, ուր կայ ստորերկրեայ Նըկուղներու մէջ քանդակուած արծաթի Շատ տաղանդներ եւ ոսկիի հատորներ՝ Ըլլայ բանուած՝ ըլլայ ոչ. իմ մահունընէս Կախում չունի Տրովադացուց յաղթութիւնն, Ու ձեզ վընաս մը չի գար իմ ապրելէս»:

Ենչասի պատասխանն այս է անոր. «Այդ տաղանդներն՝ ըլլայ ոսկի թէ արծաթ՝ Որոնց վըրայ կը խօսի՝ տղոցդ պահէ. Տուռնոս ինք նախ շընչեց մարտի տուրեւան՝ Ըսպաննելով Պալլասն. այսպէս կը խորհի Անքանց հօսք ուրուն, այսպէս Յուլոսիկն »:

Ըսաւ, բըռնեց ձախովն անոր ցաղաւարտն, Ու վիզն ետեւ ծնելով՝ մինչ ան կ'աղաչէր՝ Սուրը մինչեւ կոթը կոկորդը մըխեց: Արտեմիսի եւ Փեթոսի քուրմն Հեմոն՝ Գըլուիկ խոյր, ճակատը սուր ասպարոջ՝ Կեցած էր քիչ մ' հեռուն, բոլոր փողփողուն Պայծառափայլ զգեստով, նախուն գէնքերով. Ենչաս վրան հրոսեց, քըլեց դէպ ի դաշտ. Գուրմը վազած ատեն գետին գլորեցաւ.

Հասաւ, սպաննեց, ծածկեց զայն մեծ խաւարով։
 Սերբեստ կապտեց անոր գէնքերն ու շալկեց
 Եւ ախոյեան կանգնեց քեզի, ո՞վ Արէս։
 Հեփեստոսի ճեւղը կեկող Եւ Ումբրով
 Որ լեռներէն կու գայ Մարտիկն՝ կը վառեն
 Կը խրախուսեն իրենց ցըրուած մարտիկներն։
 Իսկ միւս կողմէն կը մոկեզնի Ենէաս,
 Անթուրի ձախ ձեռքն իր սըրով կը թըռցնէ
 Ու կը փըշըէ վահանին ծիրը բոլոր։
 Ան մոգական բաներ մ'ըսեր էր առաջ,
 Եւ կը կարծէր թէ պիտ' անոնք կատարուին
 Ու միտքը վիր մինչեւ երկինք կը տանէր,
 Խոստանալով իրեն մագեր ալեւոր,
 Եւ երկար կեանք։ Զեռոյ դիմացը ելաւ
 Տարկուիտոս, ան՝ զոր Գրիպպէս յաւերժհարսն
 Ունեցեր էր անտառասուն փառնէն։
 Կը ճոխճեմէր լուսացընցող գէնքերով։
 Անոր նիգազը շեղելով Ենէաս
 Այնպէս մ'ըրաւ որ լանջապանն ու վահանն
 Հարըստակուն՝ չըկըցան զինք պաշտպանել։
 Ու կ'աղաչէր մինչդէռ՝ կ'ուզէր շատ բաներ
 Դտել՝ թըռցուց զլուխը՝ գետին տապալեց,
 Ու տալով եղկ իրանին կից մը հուժկու,
 Գլորեց թաւալ, Եւ ոխերիմ իր սըրտով
 Ըսաւ. «Արդ հոս պառկէ՛ մարտիկ անաւոր,
 Բարեգուրթ մայրըդ քեզ պիտի չըթաղէ
 Ու չըծածկէ հայրենական շիրիմով
 Քու անգամներդ. պիտի մընաս դուն թողլիք
 Կուր վայրենի թըռչուններուն, կամ ալիքն
 Ըզքեզ պիտի իր անդունդին մէջ սուզէ,
 Եւ անօթի ձըկները վէրքըդ լըզեն»։
 Զեռոյ դիմեց դէպ Աստուծոն ու Լիկաս,
 Զառաջապահ մարտիկներէն Տուռնոսի։
 Զգետեց արի Նուման, Կամերոն խառնեալ,
 Կամերոս որդի մեծանձըն՝ քաջ Ալուկենտի,
 Ասոնիոյ ամենէն ճոխ երկրատէրն,
 Որ լըռանիտ Ամիկլայի վրայ իշխեց։
 Զերդ Էգլոնն՝ ինչպէս զըրոյցը կ'ըսէ՝
 Ունէր հարիւր բազուկ, հարիւր ունէր ձեռք,
 Եւ բոցաշունչ յիսուն բերան, յիսուն կուրծք,
 Եւ Գիտսի շանթերուն դէմ կը շարժէր
 Զիտուն վահան, Եւ կը սեղմէր նոյնքան սուր,
 Ենէաս այսպէս կը մուլէր դաշտին մէջ
 Երբոր անգամ մ'այլ եւս տաքցեր էր իր սուրն։
 Ահաւասիկ կը յարձակի Նիփէի
 Քառաձիին վրայ. ձիերն երբ տեսան
 Որ ան կու գար ըսպառնալից անուշներով,
 Խըրտեցան, Ետ նահանջեցին մահաբէկ,
 Ու տեղէն վար տապալելով կառավարն
 Իրենք առին կառքը տարին ծովեզերք։
 Նոյն ատեն մէջ մըտաւ Լուկազ, ըսպիտակ

Երկձի կառքով, հետն է եղբայրը Լիգեր։
 Զիրուսն տանձը բըռնած է Լիգերն ինք,
 Կը ճօճէ մերկ սուրը Լուկազն ամենի։
 Ենէաս այն քաջայանդուզն արութեան
 Զրահնդուրծեց, յարձակեցաւ անոնց դէմ
 Ահեղորէն, նիգազն իրենց ուղղելով։
 Լիգեր անոր. «Այս տեսածներդ չեն ո՛չ
 Դիւմէդի ձիերն, ոչ կառքն Աթլիւի,
 Դուն քեզ ֆոփեզան դաշտերուն մէջ մի՛ կարծեր։
 Մարտը եւ կեանքդ այս տեղ պիտի վերջանան»։
 Լիգերի խօշ շըրթներէն թուան այս խօսքերն։
 Անոր արի Տըրովաքին չի պատրաստուիր
 Պատասխան տալ այդպիսի զուր խօսքերով,
 Այլ կ'արձակէ աշտէն. Եւ ան մինչ ծըռած
 Մըտրակելու հետ է ձիանն, իր ձախ ոտքն
 Առաջ մղած՝ մարտընէլու դիրքի մէջ,
 Նետանած աշտէն վահանին վրայ կը պայթի
 Եւ անցնելով թափ ըստորին եզերքէն,
 Կը խրի անոր ձախ ցայլքին մէջ, մահամերձ
 Կ'իշխայ կառքէն ու կը զլորի դաշտին վրայ։
 Կ'ուղղէ անոր Ենէաս դառն այս խօսքերն.
 «Ո՞վ Լուկազ, չես կըրնար ձիերդ եպերել
 Որ դանդաղկոտ գնացքով մատնած ըլլան կառքդ.
 Կամ սին ցնորքէ վախցած՝ փախած ոտիւն։
 Անիւներէն դու ինքքդ վար ցատկելով
 Թողուցիր լուծն»։ Ըսաւ, ձիերը բըռնեց։
 Թըշուտտ եղբայրն իյնալով հոյն կառքէն վար՝
 Անգէն ձեռուին կը կարկառէր աղերսով։
 «Քու արեւուդ համար, յանուն ծընողքիդ՝
 Որոնք քեզի նըման հերոս մը ծընան,
 Տրովեանդ, ինծի ողորմէ՛, մի մեռցըներ»։
 Ալաշողին խօսքն ընդհատեց Ենէաս.
 «Քըջիկ մ'առաջ այդպէս չէիր խօսիր դուն,
 Մեռիք, ինչու եղբայրն եղբայրը թողու»։
 Ու սրով ճեղքեց կուրծքն՝ օխտարանը հողոյն։
 Մինչ կը գործէր մարտի դաշտին մէջ Տրովեանն
 Այդ նախճիրները՝ մուկնին իբրեւ ուղի
 Հեղեղասաստ, կամ գերդ մըրբիկ թըլփայտորդ,
 Պարիսպներէն՝ ուր պաշարուած էին զուր՝
 Դուրս դէպ ի դաշտ հորդան կու տան խըմբովին
 Մանուկն Զուլոտ Լաոդոյզ հասակը տրովեան։
 Արամազդ այն ատեն դարձած Հերայի,
 Կ'ըսէ. «Ո՞վ քոյրս եւ սիրելի ամուսինս,
 Սուտ չէր ըսածդ, Աստղիկն իրաւ որ կ'օգնէ
 Տրովադապետը. անոնք չունին մարտի մէջ
 Ոչ կորովի բազուկ, ոչ սիրտ անվեհեր
 Որ կարենայ վրտանգնելու դէմ տոկալ»։
 Հերան անոր խոնարհութեամբ կը գուրցէ։
 «Ինչո՞ւ համար ամենագեղ ամուսինս,
 Կը խայթես իմ սիրտս՝ արդէն իսկ վըշտահար,
 Եւ որ կըճող քու խօսքերէդ կը վախճամ»։

եթէ քու սէրդ ըլլար՝ եւ պէտք էր ըլլար՝
 Ինչպէս երբեմն, ինծի չէիր մերժեր դուն՝
 Ամենազօր, կորգել Տուռնոսը մարտէն
 Ու զայն Դաւնոս հօրը դարձնել ողջ՝ անփնաս
 Արդ թող մենքի, եւ Տրովպայիք առնեն թող
 Իրենց վըրէժն անոր անմեղ արիւնէն։
 Եւ սակայն ան ալ մեր զարմին է սերունդ.
 Պիւռնիսոն է անոր չորրորդ սոխախայրն,
 Որ կը բերէր առատամեղեղն սըրտով
 Քու մենեաններդ ըստէպ անթիւ նըւէրներ»։

Կարճ են խօսքերն արքային լայն Ոլիմբէ.
 «Եթէ կ'ուզես որ քիչ մ'ատեն ուշացնեմ
 Մօտայուտ մահն երկոստարդ ժառոտիկին
 Որ պիտի խնայ ահա, եւ դուն կը կարծես
 Որ ես կըրնամ առի այդպէս սահմանել,
 Տուռնոսը դու ինքզոք փախցուր ու չուպէ
 Չայն վերահաս ճակատագրին ճանկերէն.
 Այսպիսի հաճոյք միայն կըրնամ ընել քեզ.
 Բայց եթէ քու այդ ապշող լիզուիդ տակ
 Կը ծածկուի աւելի մեծ շնորհ մ'ուրիշ,
 Եւ կը խորհի վեր վար ընել բոլոր մարտն
 Եւ կամ փոխել՝ սնտոի յոյսեր կը տածես»։

Անոր լալով Հերա տըւա պատասխան.
 «Ո՛ր էր թէ ինչ որ բերանով կը ժըխտես,
 Չայն ինծի քու կամքովդ դուն շնորհէիր,
 Եւ ալ Տուռնոս ապրէր անքոյթ, ապահով.
 Մարտափելի վախճան մ'ահա կը սպասէ
 Այն անմեղին, եթէ սքիւլ չեմ տեսներ.
 Ո՛հ, երանի թէ խաղալիկ ըլլայի
 Սին երկիւղի մը ձեռքն, ու դուն՝ որ կըրնաս՝
 Մեղմէր քու պատգամներու խըստութիւնն»։

Ըստ, սլացաւ նէ փութով բարձր երկընթէն
 Ամիդի մը մէջ պարծածով, քրչելով
 Ողին մէջէ թուի մըրըրիկ մ'առջեւէն,
 Դէպ ի տրովեան ու լաւբնետեան բանականն.
 Հոն սին ամպով՝ զարմանալի՝ բան՝ կազմեց
 Ենէստի նուրբ եւ անգոր ստուերն՝ Հերա,
 Չայն զարդարեց դարդանացի գէնքերով,
 Ատուածային զըլխուն վըրայ ցըցուրներ
 Կեղծեց, կեղծեց վաճան, տըւա սին բարբառ,
 Անիսատ ձայն եւ նըմանցուց իր քալումաճըն։
 Այդպէս կ'ըսեն թէ կը թըռչին մեռելաց
 Ուրուականներն, այդպէս եւ բիւր հրազներ
 Կը խաբեն մեր զգայարանքները թըմրած։

Յառաջապահ զընդին առջեւ կը խայտայ
 Ձըւարթ պատկերն, իր սլաքներով կը զըրգոէ
 Տուռնոսն, եւ իր ձայնով հրաւեր կը կըրդայ.
 Տուռնոս անոր դին կը վազէ հրագոտն,
 Ու կը նետէ չըլուն ալտէ մ'հեռունէ.
 Յընդորք սին թիկնադարձոյց կը փախչի.
 Ան կարծելով որ ենէաս կը խուտէ

Առջեւէն, սիրտը սուտ յոյսով կը ճըխայ
 Ու կը գոչէ. «Ո՛ր կը փախչիս, Ենէաս,
 Մի թողըքիր քեզ խոտաացուած առագաստն.
 Ախրներուն մէջէ փընտռած քու երկիրդ
 Ահա արբուի պիտի քեզի այս ձեռքովս»։

Կը հալածէ ցընորքն այսպէս գոչելով
 Ու կը ճօճէ փայլակնացայտ սուրն իր մերկ,
 Ու չի տեսներ որ հովն առած կը տանի
 Իր բերկրութեան պատճառ խուճապն անէակ։

Բարձր ժայռի մ'ոտքը կապուած էր դէպքով
 Դաւ մ'որ նետած էր սանդուխներ ու կամուրջ
 Դէպ ի ցամաք. անով եկած էր արքայն
 Ոսինիտ՝ Կըլոսական ափերէն։

Հոն նետուելով դողող զատկերը փախչող
 Ենէասին, կը սալարի անոր մէջ,
 Երազանեպ Տուռնոսն հասած ետեւէն
 Չի նայիր ոչ կամուրջ եւ ոչ մէկ արգելք,
 Կը ցատքէ ներս. եւ ան հազիւ դըպրէր
 Ինկթին՝ չըւանը կը խրզէ Սատուռնեանն,
 Ու կը մըղէ հեռուն մըրըրտ ծովուն մէջ։

Թարգմն. Հ. Ա. ՂԱԶԻԿԵԱՆ

ՏԱՐԵՐՈՐԴ ԳԻՐԲ

ՅԱՆԴՈՒՔՆ ՄԱՐԴ ՄԸ

ERNEST HELLO

Եղուարդի երկու բարեկամները հետեւեալ խօսակցութիւնը կ'ընէին միասին.

— Երեկ իրիկուն, ժամը տասնութիւն իր դուռը զարկի, բայց ձայն չտուաւ։

— Հաւանական է որ բացակայ կը գտնուէր։

— Ներողութիւն. բանալին ծակէն իր լոյսը կը տեսնուէր որ յետոյ մարեցաւ։

— Արդեօք խելքին եկած է։

— Ո՛չ բարեկամս, հապա երեց ամիսէ ի վեր մենամարտած չըլլալուն համար կը մեռնի։

— Իր վերջին արարքը լսեցի թէև, բայց Բարիզ չգտնուելու համար կը խընդրեմ որ դէպքը ամբողջովին պատմես։

— Շատ լաւ, պատմեմ. Եղուարդ մը մը Անգլիացիի մը հետ թիւ թիւ կը պորտէր, երբ ասի դառնալով անոր ըսաւ.

— Քու համբաւդ լսած եմ, մանչուկս,